

منهاج وحدت

در مدح و رثاء نبی ﷺ و عترت ائمه

(سیری تاریخی در مدایح و مراثی)
خاندان وحی با تأکید بر چکامه‌های عاشورایی

دکتر بهاء‌الدین قهرمانی نژاد شائق

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
عنوان دیگر

موضوع

رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشارات بین‌المللی الهدی
Alhoda International, Cultural, Artistic and
Publishing Institution

دار الهدی الثقافية والفنية للنشر الدولي

Tehran-Postal Code: 14158-94857

www.alhoda.ir

Tel: +98 21 88895003 - 88934303

Fax: +98 21 88902725

قهرمانی نژاد شائق، بهاء‌الدین، ۱۳۴۳ -

منهاج وحدت در مدح و رثاء نبی صلی‌الله‌علیه و
آله و عترت علیه‌السلام: سیری تاریخی در مدایح و
مراثی خاندان وحی با تاکید بر چکامه‌های عاشورایی/
بهاء‌الدین قهرمانی نژادشائق.

تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی، ۱۴۰۰.
۵۶۸ ص.

۹۷۸-۹۶۴-۴۳۹-۸۴۰-۷

فیبا

کتابنامه: ص. ۵۴۷ - ۵۶۸.

سیری تاریخی در مدایح و مراثی خاندان وحی با تاکید
بر چکامه‌های عاشورایی.

مدیحه و مدیحه‌سرایی اهل بیت (ع) -- شعر
*Poetry of Ahl-i-beyt -- Laudatory poetry

شاعران -- سرگزشتنامه

Poets -- Biography

شاعران عرب -- سرگزشتنامه

Poets, Arab -- Biography

شعر مذهبی -- مجموعه‌ها

Religious poetry -- Collections

BP۲۴۱/۸

۲۹۷/۷۵۷

۸۷۵۹۴۸۶

منهاج وحدت

در مدح و رثاء نبی و عترت

نویسنده: دکتر بهاء‌الدین قهرمانی نژاد شائق
عضو هیئت علمی دانشگاه تهران
طراح جلد و صفحه‌آرا: یاسر صالحی کمال‌آبادی
ناشر: مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشارات

بین‌المللی الهدی

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۰ هـ. ش

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۲۰۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۳۹-۸۴۰-۷

نشانی: تهران، خیابان ولیعصر (ع) - نیش خیابان

فاطمی - شماره ۱۹۳۸ - ساختمان معاونت

امور بین‌الملل - طبقه دوم

کدپستی: ۱۴۱۵۸-۹۴۸۵۷

تلفن: ۸۸۸۹۵۰۰۳ - ۸۸۹۳۴۳۰۳ - ۰۲۱

تهابیر: ۸۸۹۰۲۷۲۵

کلیه حقوق برای «ناشر» محفوظ است.

فهرست مطالب

تذکار.....	۱۱
اهداء.....	۱۳
دیاچه.....	۱۵
پیشگفتار.....	۱۹
فصل اول: کلیات.....	۲۵
۱-۱ مقدمه.....	۲۷
۱-۲ اهمیت و اهداف.....	۳۶
۱-۲-۱ اهمیت نوشتار.....	۳۶
۱-۲-۲ اهداف.....	۳۷
۱-۳ مفاهیم و مصطلحات.....	۴۷
۱-۳-۱ اهل البيت (علیهم السلام).....	۴۷
۱-۳-۲ ثقلین.....	۴۹
۱-۳-۳ شیعه.....	۵۰
۱-۳-۴ مذهب عامّه.....	۵۳
۱-۳-۵ حقیقت واقعی شیعه و تشیع.....	۵۴

مِثْلَجُ وَحْدَت

- ۵۸..... ۱-۳-۶ غَدِيرُ حُم
- ۶۱..... ۱-۳-۷ وحدت اُمّت
- ۶۶..... ۱-۳-۸ امامت
- ۶۸..... ۱-۳-۹ عاشوراء
- ۶۸..... ۱-۳-۱۰ شعراء اهل بیت علیهم السلام
- ۶۹..... ۱-۳-۱۱ غدیریه ها
- ۷۰..... ۱-۳-۱۲ تائیه دعبل
- ۷۰..... ۱-۳-۱۳ ترکیب بند محتشم
- ۷۱..... ۱-۳-۱۴ سروده های آذری (ترکی)، اُردو و کُردی
- ۷۱..... ۱-۴ مروری بر آثار
- ۷۳..... ۱-۵ منابع
- ۷۳..... ۱-۵-۱ منابع مستقل
- ۷۴..... ۱-۵-۲ منابع مشتمل
- ۷۵..... فصل دوم: از دوران بعثت تا عصر غیبت
- ۷۷..... ۲-۱ مؤمن قریش
- ۸۰..... ۲-۲ شاعر غدیر
- ۸۱..... ۲-۳ طِرْمَاح، بازمانده از سعادت
- ۸۳..... ۲-۴ بَشیر بن حَدَلَم
- ۸۵..... ۲-۵ فَرَزْدَق شامی
- ۹۶..... ۲-۶ کُمیت اسدی (۶۰-۱۲۶ق)
- ۹۹..... ۲-۷ سید اسماعیل جَمیری (۱۰۵-۱۷۹ق)
- ۱۰۲..... ۲-۸ جعفر بن عَفّان طایبی (متوفای حدود ۱۵۰ق)

- ۲-۹ دعبل، شاعر جان سوخته (۱۴۸-۲۴۶ق)..... ۱۰۴
- فصل سوم: فقهاء نامدار و عالمان برجسته..... ۱۳۵
- ۳-۱ صاحب بن عباد حسنی (۳۲۶-۳۸۵ق)..... ۱۳۷
- ۳-۲ سید رضی (۳۵۹-۴۰۶ ق)..... ۱۴۲
- ۳-۳ سید مرتضی، علم الهدی (۳۵۵-۴۳۶ق)..... ۱۴۶
- ۳-۴ علامه اربلی، عالم شیداء (۶۲۰-۶۹۲ق)..... ۱۵۲
- ۳-۵ کفعمی، عالم شایسته (۸۴۰-۹۰۵ق)..... ۱۵۵
- ۳-۶ ابن شدقم، سید عالمان هند (۹۳۲-۹۹۵ق)..... ۱۵۷
- ۳-۷ شیخ بهایی، نابغه دوران (۹۵۳-۱۰۳۱ق)..... ۱۵۸
- ۳-۸ فیض کاشانی (۱۰۰۷-۱۰۹۱ق)..... ۱۶۳
- ۳-۹ بحر العلوم، فقیه بی بدیل (۱۱۵۵-۱۲۱۲ق)..... ۱۶۶
- ۳-۱۰ حکیم سبزواری، نابغه دوران (۱۲۱۲-۱۲۸۹ق)..... ۱۷۲
- ۳-۱۱ علی بن جعفر، فقیه نامدار (۱۱۹۷-۱۲۵۳ق)..... ۱۷۶
- ۳-۱۲ حکیم جلوه (۱۲۳۸-۱۳۱۴ق)..... ۱۷۷
- فصل چهارم: چکامه سرایان، از عصر غیبت تا دوره معاصر..... ۱۸۷
- ۴-۱ ابوفراس حمدانی (۳۲۰-۳۵۷ق)..... ۱۸۹
- ۴-۲ کسایی مروزی (۳۴۱-۳۹۰ق)..... ۲۰۴
- ۴-۳ حکیم ابوالقاسم فردوسی (۳۲۹-۴۱۱ق)..... ۲۱۱
- ۴-۴ ناصر خسرو (۳۹۴-۴۸۱ق)..... ۲۱۴
- ۴-۵ سنایی غزنوی (م ۵۳۲ق)..... ۲۱۸
- ۴-۶ قوامی رازی (درگذشته ۵۶۰ق)..... ۲۲۴
- ۴-۷ امامی هروی (متوفای ۶۸۶ق)..... ۲۲۶

- ۴-۸ مولوی (۶۰۴-۶۷۲ق)..... ۲۲۹
- ۴-۹ سعدی شیرازی (۶۰۶-۶۹۰ق)..... ۲۴۱
- ۴-۱۰ حافظ راز (۷۲۷-۷۹۲ق)..... ۲۴۴
- ۴-۱۱ ملا حسن کاشی (درگذشتہ حدود ۷۳۸ق)..... ۲۵۰
- ۴-۱۲ سیف فرغانی (درگذشتہ ۷۴۹ق)..... ۲۵۳
- ۴-۱۳ سلمان ساوجی (۷۰۹-۷۷۸ق)..... ۲۵۴
- ۴-۱۴ عبدالرحمن جامی (۸۱۷-۸۹۸ق)..... ۲۶۰
- ۴-۱۵ ابن حسام خوسفی (۷۸۳-۸۷۵ق)..... ۲۷۰
- ۴-۱۶ اشرف بیابانی، مرثیہ سرای اردو زبان (۸۶۴ - ۹۳۵ ق / ۱۴۶۰ - ۱۵۲۹ م)..... ۲۷۳
- ۴-۱۷ اہلی شہرزی (۸۵۸-۹۴۲ق)..... ۲۷۴
- ۴-۱۸ محتشم کاشانی، راجل ثانی (۹۰۵-۹۹۶ق)..... ۲۷۷
- ۴-۱۹ وحشی بافقی (۹۳۹-۹۹۱ق)..... ۲۹۱
- ۴-۲۰ محمد فضولی، شاعر تُرک (۸۸۰-۹۴۶ق)..... ۲۹۹
- ۴-۲۱ ابن معتوق موسوی (۱۰۲۵-۱۰۸۷ق)..... ۳۰۲
- ۴-۲۲ صائب تبریزی (۱۰۰۰-۱۰۸۱ق)..... ۳۰۴
- ۴-۲۳ آفرین لاهوری (۱۰۷۰-۱۱۵۴ق)..... ۳۱۱
- ۴-۲۴ حزین لاهیجی (۱۱۰۳-۱۱۸۰ق)..... ۳۱۴
- ۴-۲۵ جوہری ہرزی (درگذشتہ ۱۲۵۳قمری)..... ۳۲۴
- ۴-۲۶ بیدل دہلوی، شاعر شوریدہ سر ہند (۱۰۵۴-۱۱۳۳ق)..... ۳۲۶
- ۴-۲۷ صباحی بیدگلی (درگذشتہ ۱۲۰۷ق)..... ۳۳۱
- ۴-۲۸ وصال شیرازی (۱۱۹۳-۱۲۶۲ق)..... ۳۴۱
- ۴-۲۹ یغمای جندقی (۱۱۹۶-۱۲۷۶ق)..... ۳۴۵

۳۰-۴	سروش اصفهانی (درگذشته ۱۲۸۵ق).....	۳۴۷
۳۱-۴	بیدل قزوینی (در گذشته حدود ۱۲۸۰ق).....	۳۵۱
۳۲-۴	سید حیدر حلی، مرثیه سرای نینوا (۱۲۴۶-۱۳۰۴ق).....	۳۵۴
۳۳-۴	عبدالجواد جودی خراسانی (درگذشته ۱۳۰۲ق).....	۳۵۵
۳۴-۴	شیخ صادق عاملی (۱۲۷۹ق).....	۳۵۶
۳۵۷	فصل پنجم: دوره معاصر.....	
۳۵۹	۵-۱ فقهاء و عالمان نامور.....	
۳۵۹	۵-۱-۱ غروی اصفهانی متخلص به مُفتقِر (۱۲۹۶-۱۳۶۱ق).....	
۳۶۹	۵-۱-۲ آیه الله بلاغی نجفی (۱۲۸۲-۱۳۵۲ق).....	
۳۷۴	۵-۱-۳ سید محمد سعید حَبّوبی (۱۲۶۶-۱۳۳۳ق).....	
۳۷۶	۵-۱-۴ آیه الله حبیب خراسانی (۱۲۶۶-۱۳۲۷ق).....	
۳۷۹	۵-۱-۵ علامه بلبلی، سید افغانی (۱۲۶۰-۱۳۲۳ق).....	
۳۸۶	۵-۱-۶ علامه اردوبادی (۱۳۱۲-۱۳۸۰ق).....	
۳۸۸	۵-۱-۷ نیر تبریزی (۱۲۴۸-۱۳۱۲ق).....	
۳۹۱	۵-۱-۸ آیه الله هادوی بیرجندی (۱۲۷۷-۱۳۶۶ق).....	
۳۹۲	۵-۱-۹ علامه، محمد حسن مظفر (۱۳۰۱-۱۳۷۵ق).....	
۳۹۶	۵-۱-۱۰ میرزا ابوالفضل تهرانی (۱۲۷۳-۱۳۱۶ق).....	
۳۹۷	۵-۱-۱۱ آیه الله، سید اسماعیل بلخی (۱۲۹۹-۱۳۴۷ش).....	
۴۰۶	۵-۱-۱۲ امام خمینی، پیشوای عاشورائیان (۱۲۷۹-۱۳۶۸ش).....	
۴۳۱	۵-۱-۱۳ امام خامنه‌ای، جانشین شایسته.....	
۴۳۸	۵-۱-۱۴ آیه الله العظمی نوری همدانی، مرجع بصیر.....	
۴۴۸	۵-۱-۱۵ آیه الله العظمی مکارم شیرازی، مرجع آگاه.....	

دیباچه

سرودن شعر، تَمَثُّل و شاهد مثال آوردن شعری، یکی از نکات مهمی است که از صدر اسلام و از طریق خاندان عترت علیهم السلام مشاهده می‌نماییم. علاوه بر این که هم در قرآن و هم در احادیث پیامبر و اهل بیت طاهرين آن حضرت، مطالب عمیقی در وصف شعر حق و شاعران حق طلب گفته شده است. از صدر اسلام نیز چه بسیار شاعرانی بوده‌اند که بر این نهج نورانی حرکت کرده و با توصیف زیبا، آرایه‌های آهنگین، مُسَجَّع و مُقَفَّی از میانی اصیل توحید، نبوت، امامت و مصداقِ اصیل و برآمده آن در غدیر خُم یعنی امیرمؤمنان، علی بن ابی طالب علیه السلام دفاع آگاهانه، وحدت‌مدارانه و روشنگرانه نموده و با سرودن چکامه‌ها و قصائدِ جگرسوزی که بر رخدادهای اسف بار و جانگدازی که باعث محرومیت جامعه و نظام اسلامی و به تبع آن همه جوامع انسانی و آحاد بشر تشنه عدالت و معنویت از رهبری، زعامت و حاکمیت سیاسی آن امام حق و فرزندان طاهرين وی، با شهادت همسر مظلومه اش سیده نساء العالمین، اولین شهید مسیر دفاع از ولایت و رهبری تا شهادت مظلومانه سبط اکبر نبی صلی الله علیه و آله یعنی امام مجتبی علیه السلام و حماسه جانسوز کربلا و شهادت امام حسین و یاران عاشورایی وی گردید، چراغ مسیر بصیرت را همواره روشن نگاه داشته و مورد تمجید آل الله علیهم السلام بوده‌اند. در واقع، واقعه جانسوز

کربلا، مهم‌ترین نهضت اصیلی بود که در دفاع از مرزهای شرف و انسانیت، دین مداری آگاهانه و از روی حقیقت، آزادگی، شرف و حُریت که طول تاریخ به وقوع پیوسته می‌باشد. شعاع انوار تابناک این انقلاب بزرگ چنان بود که بقاء اسلام ناب محمدی ﷺ را تضمین نمود. به طور قطع اگر خون پاک سالار شهیدان و اصحاب باوفایش در این مسیر ریخته نمی‌شد، امروزه اثری از دین و دیانت نبود و آنچه که باقی می‌ماند، ملعبه و مضحکه‌ای در دست یزیدیان و طاغوتیان سده‌های مختلف بود که بشر و بشریت را به بردگی می‌کشیدند و همگان این وضع را خواست و مشیت خداوند تلقی می‌نمودند!! به طور قطع در مانایی حماسه حسینی ﷺ، این شاعران جان سوخته عاشق و محب اهل بیت بودند که با سرودن مرثی جانسوز و بیان چکامه‌های حماسی، حقایق بلند و اهداف متعالی نهضت کربلائیان را انشاء و تبیین نموده و با الهام از سیره امام زین العابدین ﷺ و نسل طاهرین وی در زنده نگاه داشتن مآثر نینوایی، ابیاتی را در قالب قصاید عالیة المضامین سروده و به یادگار گذاشتند. در این قافله، دریادلانی چون کُمیت اسدی، سید جمیری، دِعبِل خُزاعی، سید رضی و... در عرب زبانان و کسای مَروزی، محتشم کاشانی و یحییوی در فارسی و آذری سرایان و همینطور، چکامه سرایانی از زبان اردو (هندی) و کُردی، از جمله جان سوختگانی بودند که سروده‌هایشان، شمع محفل عاشقان حسینی در طول تاریخ از صدر تا معاصر گردید. در این نوشتار، همچنین به برخی سروده‌ها از صدر اسلام چه از سوی خاندان وحی و چه قصائد عالی در وصف اهل بیت ﷺ نیز، به دلیل اهمیت آن عنایت شده است. بنابراین، محور اصلی این پژوهش بر مبنای روش توصیفی و تحلیلی، پاسخ به این مسئله اصلی است که علاوه بر توجه به تمثلات شعری آل الله که مبتنی بر حقایق الهی، بیان و انشاء شده، حد جامع و قدر متیقن در سروده‌های نینوایی در چکامه‌های جانسوز شعراء اهل بیت ﷺ چه نکاتی

بوده که در دل و قلب جوامع انسانی رسوخ و نفوذ نموده به نحوی که جاذبه آن تا شعاع غیرقابل تصور نفوذ کرده و مغناطیس آن از هر کهربایی، عمیق تر و سریع تر عمل کرده و می نماید؟ به نظر می رسد که پاسخ این مسئله را در نگاه عمیق این چکامه سرایان به حقیقت نهضت حسینی علیه السلام می توان پیدا نمود که از آموزه های ناب مکتب اهل بیت علیهم السلام نشأت گرفته است. علاوه بر این، اثربخشی این سروده ها نیز علاوه بر شخصیت سرایندگان آن به میزان توجه، عشق و معرفت ایشان بوده است. طبعاً هدفی که از این پژوهش توصیفی و تحلیلی مدّ نظر است، ثمر بخشی آن در وحدت بین مذاهب اسلامی و مکاتب توحیدی بلکه همه انسان های آزاد اندیش است که از شور و شعور عاشورایی درس گرفته و خواهند گرفت. به همین جهت، به مفاهیمی مانند اهل بیت علیهم السلام، قیام حسینی علیه السلام، غدیر خم، وحدت اُمت، حسان بن ثابت، اشعار عاشورایی، دَیْمِل خُزاعی و محتشم کاشانی، عنایت ویژه ای خواهد شد.

وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ